

суспільства, які обговорюються на всіх соціальних рівнях досить тривалий період часу і стосуються всіх сфер життєдіяльності країни без винятку.

На етапі демократизації владних відносин особливого теоретичного і практичного інтересу набуває такий різновид політичної комунікації як міжкультурна або духовно-культурна комунікація.

Політична міжкультурна комунікація – це взаємодія з приводу влади, що здійснюється між політичними представниками різних культур або культурних чи духовних співтовариств. Її можна розглядати як специфічний процес взаємодії варіантів культури через вербальне і невербальне спілкування своїх та чужих носіїв культури і мови. Згадаймо нічний бій у набат дзвонів Михайлівського золотоговерхого Собору, коли відбувалася звіряча розправа над молоддю на Майдані. Цими дзвонами український священник комунікував до всього світу про порятунок нічим не повинних людей. Культура духовності проти постулатів мракобісся. Успішна міжкультурна комунікація передбачає як володіння іноземними мовами, так і вміння правильно інтерпретувати комунікативну поведінку політичних акторів іносоціуму, а також готовність учасників спілкування до сприйняття іншої форми комунікативної поведінки, розуміння їхніх відмінностей і трансформації від культури до культури.

Таким чином, інформаційна сфера стала сьогодні базовою для розвитку всіх інших сфер: політичної, економічної, соціальної, культурної, військової, дипломатичної. Інформаційно-комунікативні технології є необхідним

структуруючим елементом політичного життя, що зв'язує воедино різні частини суспільства і дозволяє їм функціонувати, забезпечуючи стійкість, консолідованість політичної системи як цілісного утворення, що перебуває у безпосередній взаємодії з суспільством. Суспільство має прийти до істинної демократії шляхом налагодження зворотного зв'язку в комунікативних процесах, створення гідної законодавчо-правової бази за умови неухильного її виконання, яка забезпечить політико-правове регулювання діяльності суб'єктів владних відносин. Весь характер цього процесу має характеризуватись доступністю, легітимністю, дієвістю.

1. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/caws/main.cgi?n-reg=995-015>. 2. Конвенція про захист прав і основних свобод людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ombudsman.kiev.ua/visl_03.html. 3. Конституція України. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» [Текст]. – К.: Шкала, 2006. – 64 с. 4. *Lasswell H. D.* The structure and function of communication / University of arnors Press, 1949 – P. 102–115. 5. *Малаканова О. А.* Политическая коммуникация // «Политическая социология и современная российская политика»: Сборник учебных материалов / Под. ред. Г. В. Голосова, Е. Ю. Мелешкиной, – СПб.: Изд-во «Борей-принт», 2000. – С. 76–97. 6. *Матвієнко О. В.* Основи інформаційного менеджменту: [навч. посібник] / О. В. Матвієнко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 128 с. 7. *Саргинелли І.* Старые СМИ – новые СМИ. К вопросу об отношениях между журналистикой и политикой [Текст] / І. Саргинелли // Актуальные проблемы Европы. – М.: ИННОН РАН, 2002. – 228 с.

УДК 305:159.922.8

Оксана Кікінежди

Трансформація цивілізаційної ідентичності української молоді: гендерна парадигма

У статті розглядаються механізми особистісного самовизначення української молоді в контексті гендерної парадигми. Представлені результати гендерного аудиту / гендерного мейнстрімінгу у виші. Окреслено шляхи впровадження гендерночутливих технологій у практику вищої школи з позиції егалітарної ідеології.

Ключові слова: гендер, гендерний аудит, гендерний мейнстрімінг, гендерне самовизначення, студентська молодь, егалітарна ідеологія.

Oksana Kikinezhdhi

Transformation of the Civilization Identity of Ukrainian Youth: Gender Paradigm

The article deals with the mechanisms of personal self-determination of the Ukrainian students (youth) in the context of gender paradigm. The results of the gender audit / gender mainstreaming, which was conducted at university are presented. The ways of introduction of gender-sensitive technologies to practice of high school from position of egalitarian ideology are underlined.

Keywords: Gender, Gender Audit, Gender Mainstreaming, Gender Self-Determination, Students (Youth), Egalitarian Ideology.

Оксана Кикинежди

Трансформація цивилизационной идентичности украинской молодежи: гендерная парадигма

В статье рассматриваются механизмы личностного самоопределения украинской молодежи в контексте гендерной парадигмы. Представлены результаты гендерного аудита / гендерного мейнстриминга в вузе. Показаны пути внедрения гендерночувствительных технологий в практику высшей школы с позиции эгалитарной идеологии.

Ключевые слова: гендер, гендерный аудит, гендерный мейнстриминг, гендерное самоопределение, студенческая молодежь, эгалитарная идеология.

Курс на євроінтеграцію є офіційно визнаним пріоритетним вектором розвитку демократичних процесів в Україні, що передбачає впровадження ґендерного егалітаризму у всі сфери функціонування суспільства, забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до соціально-економічних і культурно-освітніх ресурсів як невід'ємної умови дотримання основоположних прав і свобод людини, європейських правових стандартів, що актуалізує проблему посилення

дієвості національного ґендерного механізму, розробки та впровадження інноваційних практик ґендерних досліджень задля прогностики вирівнювання можливостей самореалізації молодого покоління в умовах глобалізації та мультикультуралізму.

Згідно з Білою книгою Ради Європи з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності та гідності» (2008), «Стратегією ґендерної рівності на 2014–2017 роки», розробленою Радою

Європи, керівні принципи мирного співіснування у вільному суспільстві людей різних рас, релігій і культур полягають у взаємоповазі та розумінні, міжкультурному діалозі й освіті. Свобода, рівність, братерство є цивілізаційною основою європейських цінностей. На думку експертів, це – ключові аспекти для подолання нетерпимості та ефективні інструменти для укладання стійкого миру. Це дасть можливість деконструкції патріархальних ґендерних стереотипів у свідомості населення, формування неупередженого ставлення до здібностей та статусу людини незалежно від її статевої належності, орієнтації на найповнішу самореалізацію особистості в освоєнні будь-яких сфер людської життєдіяльності з врахуванням специфічних архетипів – ознак ментальності українського етносу.

Ґендерна (паритетна) демократія важлива не лише для міжнародного визнання, але і для внутрішньої динаміки нашої країни, реалізації базових соціальних програм, зокрема підвищення якості життя та рівня культури двох соціодемографічних груп населення – жінок і чоловіків, викорінення нерівності між статями та забезпечення партнерства між ними як прояву соціальної справедливості, забезпечення дієвих механізмів захисту від дискримінації за ознакою статі тощо. Вирішення цієї актуальної проблеми у контексті сучасних світових цивілізаційних викликів зумовлює виявлення психолого-педагогічних чинників формування еґалітарної свідомості та ґендерної культури молоді, що стало **темою** цієї статті.

Гуманітарна освіта та виховання як виклик часу відповідно до міжнародних та національних стандартів якості життя та освіти потребує реальних змін в соціокультурному просторі, зокрема, ідеології родини, школи, ЗМІ, розробки інноваційних ґендерно-освітніх технологій згідно чинних нормативно-правових документів України (стаття 24 Конституції України, Закони України «Про освіту», «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок» [5.09.2005], Державна національна програма «Освіта» [«Україна XXI століття»], Концепція Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року) тощо. Ґендерна культура розглядається як система соціально-економічних, правових та етнопсихологічних умов існування суспільства, що сприяє становленню чоловіка та жінки як різних біологічно, проте соціально рівноцінних особистостей.

Ґендерна субкультура суспільства – це сфера ідеології макросистеми. Традиції, звичаї, ментальність народу, взаємодія різних субкультур можуть нести в собі різні ґендерні настановлення – як еґалітаризм, так і сексизм, дискримінацію за статтю. Патріархальна (традиційна) дискурсивна конфігурація поділяє сфери діяльності, суспільні та сімейні ролі на чоловічі та жіночі, як відповідно домінуючі і підлеглі. Еґалітарна (демократична) – пропагує рівність та взаємозамінність у різних сферах діяльності чоловіків та жінок як рівноцінних особистостей. У психологічному вимірі національної безпеки особливого значення набуває зміст цінностей, що культивуються у ґендерному освітньому дискурсі, орієнтація на еґалітарний характер статевої ролі, який забезпечує їхню універсалізацію та взаємозамінність.

Сучасний етап розвитку українського суспільства спричиняє амбівалентне ставлення до системи ґендерних ролей, конфлікт між давнім дихотомічним їх розподілом та новими, еґалітарними викликами до них. Наявність ґендерного дисбалансу, вертикально-горизонтальної стратифікації є характерним явищем для України. Ґендерна асиме-

трія спостерігається в «маскулінізації» та «фемінізації» студентського контингенту. Таку ґендерну диспропорцію можна пояснити однобічністю ґендерної соціалізації дітей та молоді, психологічним тиском навіюваних соціумом статевої стереотипів, активізацією антиґендерних рухів, поширенням недостовірної інформації в інтернеті, школах, вуличних акціях щодо ґендерної рівності, що призводить на сьогодні до заперечення принципів рівноправності жінок і чоловіків та ґендерної політики на різних рівнях управління. Все це свідчить про серйозність ситуації та необхідність зміцнення державної ґендерної політики, її інформаційної та освітньої складової.

Порівняння даних соціально-психологічних досліджень свідчить, що ґендерний дискурс офіційної ідеології країни, з одного боку, та статевої ролі настанови українців, з іншого, живуть своїм власним життям, не перетинаючись ні на мікро-, ні на макрорівнях. Це, можливо, зумовлено тим, що розробка ґендерних питань на українській ниві була підмінена значною мірою або західним, або східним ґрунтом, без уваги до ментальності, архетипів, традицій народу. На різних щаблях історії домінуючою ґендерною рисою українців була пошана до волі жінки, партнерство статей, індивідуалізація характерів поза статевою належністю, взаємна довіра і «кордоцентричність» (Г. Сковорода, П. Юркевич). Ґендерні ролі є історично мінливими. Поляризація статевої ролі в патріархальних культурах спрямована на соціалізацію «сильної» і «слабкої» статей як маскулінного (предметно-інструментального, раціонального) і фемінного (опікунсько-експресивного, емоційного). Ґендерні настанови на мікрорівні представлені його дихотомією, протиставленням, яке притаманне традиційним ґендерним орієнтаціям. При цьому більшою мірою виражена тенденція – маскулінізація дівчат та фемінізація хлопців.

Сучасна психологія у контексті «генези здійснення особистості» (С. Максименко) акцентує увагу на розвитку індивіда в системі процесів самопобудови і самотворення, гармонізації його внутрішнього світу із зовнішнім в умовах соціокультурної різноманітності, що спричинено глобалізаційними тенденціями. Ґендер як системотвірна ознака набуття особистістю ідентичності є важливим чинником національного розуміння буття юнаками та дівчатами, їх еґалітарного життєздійснення (М. Богачевська-Хом'як, М. Боришевський, Т. Говорун, І. Кон, В. Кравець, Л. Кобелянська, В. Татенко, Т. Титаренко та інші учені). Теоретико-методологічну основу склали загальнонаукові принципи цілісності, активності, розвитку особистості в діяльності, базові положення психологічної науки із залученням теорій та даних філософії, фемінології, ґендерології у зв'язку з міжгалузевим характером проблеми (С. Павличко, О. Забужко, Н. Зборовська, Н. Кобринська, Л. Смоляр та ін.); свідомого і несвідомого в життєдіяльності людини, що продукується у певному етносоціальному оточенні, ментальної рефлексії статевої належності (С. Бовуар, К. Горні, К. Естес, В. Куєвда, А. Менегетті, К. Мілет, Н. Ходороу, М.-Л. Чєпа, Б. Фрідан), а також гуманістичної спадщини педагогічної думки (Г. Ващенко, М. Драгоманов, А. Макаренко, М. Пирогов, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський).

Ґендерний підхід як ексклюзивна теорія та методологія на сьогоднішній день досить органічно увійшов у психологічну науку, оскільки ґендерно-орієнтовані дослідження містять цінну інформацію, що забезпечує розуміння загальних і специфічних закономірностей особистісного розвитку представників жіночої та чоловічої статі. У різних країнах

він має різну назву: гендерний аналіз, «гендерні лінзи», гендерний вимір, гендерна інтеграція тощо. Завданням гендерного дискурсу є збір та оцінка статево-диференційованої інформації щодо різних аспектів приватного і суспільного життя чоловіків та жінок. Перспективними в цьому плані є дослідження механізмів соціального пізнання на основі категорії гендеру в контексті психологічних концепцій С. Бем, крізь призму теорій гендерних схем і лінз гендера, а саме: лінз гендерної поляризації, андроцентризму та біологічного есенціалізму [3; 4; 8; 11; 12; 14; 15; 18; 19; 20].

Соціально-конструктивний підхід набув в нашому дослідженні статусу провідного у виявленні соціально-педагогічних чинників гендерної ідентифікації особистості, що дає змогу визначити сутнісні детермінанти набуття індивідом гендерної ідентичності – статевотипізованої чи андрогінної, яка змодельована і продовжує моделюватися під впливом соціуму у представників обох статей (відповідно до традиційної та альтернативної їй – егалітарної соціалізації). Не менш важливою видається також проблема формування егалітарних цінностей у гендерній культурі студентської молоді через так звані віковий пік статевої самоідентифікації. Цікавою, на наш погляд, є думка Тетяни Титаренко щодо динаміки життєвого світу особистості з позиції зростання суб'єктності на різних етапах індивідуальної та загальнолюдської історії. Вчена зазначає, що «на кожному історичному етапі життєконструювання особистість спрямовується на посилення чи власної індивідуальності через досягнення оновленої ідентичності, чи то власної соціальності через освоєння нових практик взаємодії» [20, с. 44–45]. Суголосними є міркування Вадима Васютинського: «Аналіз маскуліно-фемінних співвідношень в особистісному розвитку крізь призму кратологічних дискурсів дає підстави пов'язати формування фемінності з розгортанням дискурсивних характеристик первинного узалежнення, маскуліності – упорядкування, а андрогінності – вторинного узалежнення. Відтак андрогінність як симптомокомплекс статеворольових характеристик знаменує досягнення певної особистісної зрілості й завершеності не тільки в сексуально-статевій, а й загалом інтеракційній сфері людського буття» [7, с. 315].

Співзвучною практиці особистісно-орієнтованого (ненавильницького) підходу в освіті, що виходить із демократичної моделі суспільства як спільноти рівноправних індивідуальностей, є саме егалітарна соціалізація, яка, як відмічає К. Абульханова-Славська (1991), на сьогодні визнається найбільш прогресивною та продуктивною. У цьому ракурсі значний інтерес для нашого дослідження представляє розгляд гендеризації суспільного життя Іриною Грабовською, яка слушно зауважує, що: гендерний розвиток суспільства є умовою його поступу, а не лише результатом; сьогодні настає час для серйозної аналітичної і практичної роботи по адаптації європейського досвіду до реалій українського суспільства; потрібно орієнтуватись на інтелектуальне середовище і працювати насамперед зі студентською молоддю, пошук «золотої середини» в питаннях гендерної просвіти населення, врахування передусім принципів гендерного мейнстримінгу [9; 10].

Завданнями нашого дослідження були: виявлення психологічних механізмів гендерного самовизначення особистості в студентському віці; проведення гендерного аудиту / гендерного мейнстримінгу як релевантних західноєвропейським стандартам паритетної демократії; окреслення шляхів впровадження гендерночутливих технологій у практику вищої школи з метою формування егалітарної особистості.

Чинна нормативно-правова база вищої освіти України та статистичні показники дають підстави вважати вищу школу де-юре з мінімальними проявами гендерної нерівності. Проте де-факто має місце гендерна асиметрія.

Метою гендерного аудиту був аналіз ВНЗ у гендерному дискурсі державної політики. Дослідженням було охоплено студентсько-викладацький колектив Інституту педагогіки та психології та 6 факультетів (фізико-математичний, географічний, історичний, фізкультурний, іноземних мов, інженерно-педагогічний). Результати статистичних даних стосуються усіх факультетів, кафедр та інших підрозділів університету. У анкетуванні взяло участь: 130 осіб викладацького (64 жінки та 66 чоловіків) та 298 студентського колективу (180 студенток і 118 студентів).

Соціальне моделювання гендеру виявилось у стереотипізації мислення та свідомості статево-вікових вибірок щодо різних сфер діяльності та вибору спеціальностей, побудови кар'єри та її поєднання із сімейними ролями, авторитетності та соціального статусу тощо, що є підтвердженням існуючих феноменів «скляної стелі», «подвійної зайнятості», меншовартісності жіночої статі. Гендерна асиметрія виявилась у переважанні жіночої статі порівняно з чоловічою (62,4 % : 37,6 % відповідно) як серед викладацького складу, так і отриманні наукових звань кандидата та доктора наук (60,6 % : 39,4 % відповідно). Гендерна диспропорція спостерігалась в управлінсько-виконавчій структурі щодо розподілу керівних посад, зокрема, чоловічих: керівництво університету (100 % : 0 %), декани (чоловіки-жінки) і співвідношенні 3:1 (75,0 % : 25,0 %), завідувачі кафедр – (53,8 % : 46,2 % відповідно). Жінки переважають у СБР із захисту докторських / кандидатських дисертацій (63,1 % : 36,9 %), мають більшу кількість опублікованих праць, ніж їхні колеги-чоловіки (58,9 % : 41,1 % відповідно). Утричі більше жінок навчаються в аспірантурі та докторантурі (69,6 % : 30,4 %). Співвідношення осіб жіночої та чоловічої статі, які захистили дисертації – 8:1.

Гендерний дисбаланс виявлений у «маскулінізації» та «фемінізації» студентського контингенту (значне переважання студенток денної (71,4 %) і заочної форм навчання (84,5 %), порівняно зі студентами (28,6 % : 15,5 % відповідно). Найбільша різниця кількісного переважання дівчат у порівнянні з хлопцями стосується Інституту педагогіки та психології (93,0 % : 7,0 %) та факультетів – філологічного (93,1 % : 6,9 %), хіміко-біологічного (92,4 % : 7,6 %), іноземних мов (84,5 % : 15,5 %), історичного (63,9 % : 36,1 %), фізико-математичного (61,2 % : 38,8 %), географічного (69,5 % : 30,5 %), факультету мистецтв (73,0 % : 27,0 %). Натомість більша кількість хлопців, ніж дівчат, навчається на факультетах фізичного виховання (73,4 % : 26,6 %) та інженерно-педагогічному (69,1 % : 30,9 %). Дещо більше дівчат, ніж хлопців (55,0 % : 45 %) бере участь у конкурсах різного рівня.

Встановлено, що в процесі життєвого самовизначення у молодіжному середовищі спостерігається відтворення гендерних стереотипів юнаками і прояв егалітарних установок дівчатами. Подальша професійна кар'єра згідно студентської вибірки безпосередньо ділитися на «жіночу» і «чоловічу» за традиційними ролями, що не спонукає до активізації суб'єктності особистості, її креативності та конкурентоспроможності. З'ясовано майже однаковий обсяг та симетричність гендерних упереджень щодо обох статей, проте чоловіки (викладачі та студенти) займають більш жорсткіші сексистські позиції, ніж жінки. Зокрема, більш

скептичне ставлення чоловіків-викладачів до рівноправ'я статей; аргументованість проблеми нерівності біологічними, вродженими особливостями статей; переважання андроцентризму у спілкуванні, що призводить до ґендерно-нечутливого ставлення у суб'єкт-суб'єктній взаємодії на всіх рівнях вищого навчального закладу, неадекватного аналізу молоддю та працівниками вузу дискримінаційних практик за статевою ознакою. Зокрема, близько половини респондентів-хлопців вказали на поблажливо-опікуючі приписи викладачів до дівчат, меншу вимогливість і більшу привітність до них. Майже однакова кількість респондентів обох статей вказали, що у вузі більш прихильно ставляться до хлопців. Це, на їхню думку, пов'язано з фемінізацією академічних груп та особливим ставленням до значно меншої кількості хлопців.

Отже, соціальне конструювання ґендеру в університетському середовищі детерміновано ґендерним простором сучасного суспільства, що характеризується подвійним протиріччям: з одного боку, частковим вирішенням шляхів утвердження формальної рівності статей та апеляцією до природного призначення жінки, з іншого – новим, альтернативним устроєм ґендерних відносин, що ґрунтується на принципі «рівності у відмінності», тенденції рівних прав і можливостей для самореалізації молодих чоловіків та жінок як унікальних суб'єктів соціально-історичного дійства. На фоні «загальної соціальної трансформації» студентки частіше виявляють ліберальні установки, більше підтримують рівний розподіл ролей у сім'ї, прагнуть рівних можливостей для самореалізації. Ці тенденції дозволяють констатувати збільшення суб'єктного потенціалу, визначити психологічні перспективи майбутньої життєтворчості молодих жінок як виходу за межі звичного та виклику стереотипам. Результати дослідження свідчать про необхідність розроблення та впровадження особливої ідеологічної системи ґендерних знань та практик, релевантних психологічним принципам паритетності та саморозвитку статей.

Поширення практики проведення ґендерного аудиту привернуло увагу викладацького та студентського контингенту до проблеми рівноправ'я статей та стало ефективним чинником мотивування адміністрації до реалізації ґендерної політики у ВНЗ. Важливими пріоритетами у розробці дієвих ґендерних програм, поряд із врахуванням міжнародного досвіду, є «ідеологія самовизначення» молоді (В. Кремень), збереження «ідентичності української освіти як сердечної, духовної і душевної, людської і людяної, народної і родинної, патріотичної і моральної у всіх загальнолюдських вимірах» (В. Андрущенко).

У цьому смислі вихідні положення особистісно-еґалітарного підходу як базової стратегії еґалітарної соціалізації включають реалізацію ідеї ґендерної рівності у різних сферах життєдіяльності; ідею індетермінації біологічною статтю ґендерних ролей; визнання взаємозамінності жіночих і чоловічих соціальних ролей; компоненти еґалітарного світогляду: ґендерна компетентність (знання про різноманітність ґендерних стандартів та здатність до реконструкції статевих стереотипів); ґендерна сенситивність (чутливість до дискримінації, ідентифікація ознак сексизму), ґендерна толерантність (повага прав індивідуальності кожної особистості), ґендерне самовизначення особистості на засадах рівноправ'я, забезпечення кожній особистості свободи вибору, заохочення індивідуальних інтересів безвідносно до статевої належності, створення умов для повноцінного розвитку представників різної статі попри статеві стереотипи

та упередження, здатність розв'язувати проблеми навчання і виховання з позиції еґалітарної ґендерної ідеології.

Шлях до ґендерної культури пролягає через ґендерну поінформованість (обізнаність), ґендерну чуйність (розвиток умінь враховувати відсутність певних інтересів чи навичок, створення умов для їх розвитку) та вироблення асертивності в дійовому протистоянні й протиставленні статевим стереотипам. Як зазначає І. Кон, «головна тенденція базисної культури – установка на розвиток індивідуальності, безвідносно до якого би то не було раніше заданого стандарту» [14, с. 148].

Вагомим чинником ефективного поширення ґендерно-освітніх технологій вважаємо партнерську взаємодію студентів та викладачів у реалізації соціально-важливих проєктів, зокрема імплементації ґендерного підходу в освітньо-виховний простір «навчальний заклад-родина-громада» в контексті європейської моделі демократії; освітньої програми за сприяння ЄК «Темпус» «Освіта для лідерства, інтелекту та заохочення таланту», створення Центру лідерства у вузі, поширення ґендерно-чутливих практик на різних ланках освіти тощо. Ознайомлення з основами ґендерної теорії та практики дає змогу майбутнім педагогам вирішувати спірні питання у взаємостосунках статей через призму ґендерних знань, виступати захисниками не тільки жіноцтва, але й чоловіків, відстежувати порушення ґендерної рівноваги, прав і можливостей обох статей з точки зору феміністичних підходів, ґендерної педагогіки і жіночих студій, уповноваженої освіти, тобто ставати активними суб'єктами суспільно-політичної ситуації та власного життєздійснення.

Розширення спектру інформаційно-освітньої складової ґендерного підходу (розробка інструментарію ґендерного аудиту як ефективного практичного інструменту у здійсненні якісного моніторингу на предмет ґендерної чутливості-нечутливості у суб'єктів навчально-виховного процесу вишу, збір статистичних даних, опис та аналіз тенденцій, феноменів «набутої безпомічності», «страху успіху», «скляної стелі», «невидимості жінок»), реалізація інноваційних технологій на принципах ґендерного мейнстрімінгу у вищих навчальних закладах та їх апробація у Всеукраїнській мережі ґендерних освітніх центрів тощо сприяє подальшій інституалізації ґендеру та впровадженню антидискримінаційних практик в український соціум, дестереотипізації суспільної свідомості, еґалітарному самовизначенню студентства як майбутньої наукової та педагогічної еліти, зростанню його громадянської відповідальності у національному державотворенні та цивілізаційному поступі, посиленню світоглядного потенціалу гуманітарної освіти з позиції ґендерної методології, її якості як імперативу академічної культури від патерналізму до партнерства в умовах сучасних викликів – забезпечення національного механізму ґендерної державної політики.

1. *Абульханова-Славская К. А.* Стратегія життя / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.; 2. *Андрущенко В. П.* Болонські обрії вищої освіти / В. П. Андрущенко // Світогляд. – 2007. – № 1 (3). – С. 50–54; 3. *Бем С.* Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем; пер. с англ. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 336 с.; 4. *Берн Ш.* Гендерная психология / Ш. Берн; [пер. з англ.]. – СПб, 2001. – 456 с.; 5. *Богачевська-Хом'як М.* Націоналізм та фемінізм – одна монета спільного вжитку / М. Богачевська-Хом'як // «ґендерні студії»: спеціальний випуск Незалежного культурологічного часопису «І». – Львів, 2000. – № 17. – С. 5–13; 6. *Боришевський М. Й.* Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості / М. Й. Боришевський. – К.: «Беркут», 2000. – 63 с.; 7. *Васютинський В.* Інтеракційна психологія

влади: [монографія] / В. Васютинський. – К.: КСУ, 2005. – 492 с.; **8. Грабовська І.** Українські реалії ґендеризації / І. Грабовська // Політикантроп. 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politikan.com.ua/0/0/0/86890.htm>; **9. Грабовська І.** Сучасна українська ґендерна політика у світлі євроцивілізаційних прагнень України / І. Грабовська // Політикантроп. 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politikan.com.ua/0/0/0/162158.htm>; **10. Ґендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії:** зб. матеріалів науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 27–29 квітня 2011 р.) / ред. наук. колегія: В. П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Тернопіль; Київ, 2011. – 796 с.; **11. Кікінежді О. М.** Ґендерна ідентичність в онтогенезі особистості: [монографія]. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 380 с.; **12. Кіммель М.** Ґендероване суспільство / М. Кіммель – К.: Сфера, 2003. – 490 с.; **13. Кон І. С.** Открытие «Я» / И. С. Кон. – М.:

Политиздат, 1978. – 367 с.; **14. Кравець В. П.** Ґендерна педагогіка: [навч. посіб. для студ. вищ. педагог. закл. освіти] / В. П. Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.; **15. Кремень В. Г.** Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.; **16. Максименко С. Д.** Генеза здійснення особистості / С. Д. Максименко. – К.: ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.; **17. Основи теорії ґендеру:** [посібник] / ред. колегія: В. П. Агеева, Л. С. Кобелянська, М. М. Скорик. – К.: К. І. С., 2004. – 535 с.; **18. Татенко В.** Соціальна психологія впливу: [монографія] / В. Татенко. – К.: Міленіум, 2008. – 216 с.; **19. Титаренко Т. М.** Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності: [монографія] / Т. М. Титаренко, О. М. Кочубейник, К. О. Черемних. – К.: Міленіум. 2014. – 206 с.

УДК 378.015.31:17.022.1

Микола Окса, Михайло Семікін

Національно-патріотичне виховання студентів в умовах сучасного інформаційного суспільства

Стаття присвячена питанню вкорінення молоді у реалії інформаційного суспільства, в якому виникло складне напруження у взаємодії швидкоплинної інформації і збереження від розмитості духовних підвалин буття молоді особистості. Створюється новітня соціокультурна парадигма, яка актуалізує суттєві ознаки самої людини, духовні основи її буття, становлення яких можливе тільки в контексті культури, як загальнолюдської (у тому числі, й інформаційної), так і національної, індивідуальної тощо. Сучасні гуманістичні світоглядні орієнтири вимагають швидкої адаптації та змін у системі існуючих норм, принципів та засобів організації різних сфер суспільства.

Ключові слова: гуманітарні дисципліни, національна свідомість, духовність, культура, мораль, інформаційне суспільство

Mykola Oksa, Mykhailo Semikin

National and Patriotic Upbringing of Students under Conditions of Modern Informational Society

The article is dedicated to the issue of enrooting into the realities of informational society, in which a complicated tension in the interaction of fleeting information and protecting cultural foundations of a young personality being against erosion emerged. A new socio-cultural paradigm is being created, it actualizes essential features of man himself, inner basis of his being, whose formation is possible only in the context of culture, both common to mankind (including informational one), and national, individual, etc. Modern humanistic world-view landmarks require a quick adaptation and changes in the system of real standards, principles and means of organizing different spheres or society.

Keywords: Humanities, National Consciousness, Cultural Wealth, Culture, Morality, Informational Society.

Николай Окса, Михаил Семикин

Национально-патриотическое воспитание студентов в условиях современного информационного общества

Статья посвящена вопросу укоренения в реалии информационного общества, в котором возникло сложное напряжение во взаимодействии скоротечной информации и сохранение от размытости духовных устоев бытия молодой личности. Создается новая социокультурная парадигма, которая актуализирует существенные признаки самого человека, духовные основы его бытия, становление которых возможно только в контексте культуры, как общечеловеческой (в том числе, и информационной), так и национальной, индивидуальной и тому подобное. Современные гуманистические мировоззренческие ориентиры требуют быстрой адаптации и изменений в системе существующих норм, принципов и средств организации различных сфер общества.

Ключевые слова: гуманитарные дисциплины, национальное сознание, духовность, культура, мораль, информационное общество.

Ті демократичні перетворення, які розпочалися в країні, виявили серйозні не вирішені проблеми в галузі національних та міжнародних відносин. Надзвичайного загострення проблема світоглядної індивідуальності набула в умовах сучасної російсько-української війни. Ця війна не йде за територію чи ресурси, вона не має на меті відновлення історичної справедливості чи боротьбу за національне самоутвердження. Велика кількість людських жертв, масові вбивства покладені задля контролю над світоглядом великої маси людей, послужних виконавців чужої волі. Це війна несвободи, пропаганди та дезінформації проти простору свободи. В національному плані відбувається протистояння двох ідентичностей, які прагнуть домінувати на конкретній території, своїй і чужій. Ці проблеми, які поставили перед Україною потребують нагального вирішення. Одним із механізмів спротиву війні, моментом самозахисту суспільства від агресивного наступу на власний «життєвий

світ», способом дієвої відповіді на пропагований «руський мір» стає чітка програма національно-патріотичного виховання.

Проблемам виховання громадянина-патріота велику увагу приділяли К. Ушинський, С. Русова, І. Огієнко та інші українські педагоги. Формуванню української вдачі та виховному ідеалу майбутніх поколінь присвятили свої розробки В. Янів і Г. Ващенко. Сучасні педагогічні проблеми, їхні психологічні та національно зорієнтовані аспекти висвітлюють О. Вишневецький, П. Ігнатенко, В. Поплужний, Ю. Руденко. Необхідним для розуміння специфіки патріотизму та його зв'язку з іншими виявами любові до нації є дослідження Ч. Тайлора, К. Апеля, Ю. Габермаса, що виходили з позиції втілення ідеальної спільноти, роботи Г. Кона, Г. Моргентуа, Р. Брубайкера, які аналізували різні вияви націоналізму, а також напрацювання щодо українського досвіду реалізації національного С. Ленкавським, Р. Шпорлюком.

Метою нашого дослідження є спроба філософського осмислення нових суспільних реалій існування свідомості